

УДК 7.72.726

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-36>**Євгеній КУЗЬМЕНКО**

аспірант 2-го року навчання відділу образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського НАН України, вул. Грушевського, 4, м. Київ, Україна, 01001

ORCID: 0009-0008-9493-5160

Бібліографічний опис статті: Кузьменко, Є. (2025). Сакральна архітектура Луганщини за умов російської експансії (2022 рік): утрати та потенціал відновлення. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 260–269, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-36>

САКРАЛЬНА АРХІТЕКТУРА ЛУГАНЩИНИ ЗА УМОВ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПАНСІЇ (2022 РІК): УТРАТИ ТА ПОТЕНЦІАЛ ВІДНОВЛЕННЯ

Сакральна архітектура Луганщини – перлина краю, невід’ємна складова частина національного та світового культурного надбання, елемент національної безпеки. **Мета роботи** полягає в розгляді сакральної архітектури Луганщини за умов повномасштабної російської військової експансії в історико-культурологічному вимірі. **Методологічною основою статті** є філософія та історія культури, історико-культурологічний підхід. **Наукова новизна дослідження** полягає в тому, що в ньому розкрито актуальну, малодосліджену проблему сакральної архітектури Луганщини за умов російської військової експансії, її втрати та потенціал відновлення. **Висновки.** За підсумками дослідження встановлено, що сакральна архітектура Луганщини зазнала непоправних утрат унаслідок повномасштабної російської військової експансії. На теренах Луганщини виявлено 54 храмові споруди, які постраждали від ворожих обстрілів упродовж весни–літа 2022 р. Найбільша кількість утрат локалізується в Сіверськодонецькому районі. Серед постраждалих об’єктів 19 повністю знищено або важко пошкоджено. Разом 9 церковних будівель – пам’ятки архітектури місцевого значення. Водночас 2 храми, Другий Свято-Митрофанівський м. Лисичанська та Свято-Миколаївський м. Попасна, мають історико-архітектурну цінність, але не перебувають на державному обліку, охоронний статус відсутній. Це актуалізує в загальноукраїнському вимірі проблему виявлення об’єктів культурної спадщини, які мають цінність, та присвоєння їм охоронного статусу. Серед постраждалих церков більшість мають потенціал для відновлення, але воно насамперед залежить від деокупації регіону. Нині основоположними завданнями держави щодо означених будівель є моніторинг їхнього стану й донесення відомостей про ці російські злочини міжнародному співтовариству. Проблема має перспективи подальших досліджень за матеріалами інших областей України.

Ключові слова: сакральна архітектура Луганщини, російська військова експансія, храм, пам’ятка, пошкодження, руйнування, відновлення.

Yevhenii KUZMENKO

Postgraduate Student of the second year of study at the Visual and Applied Arts Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine, 4, Hrushevsky Str., Kyiv, Ukraine, 01001

ORCID: 0009-0008-9493-5160

To cite this article: Kuzmenko, Ye. (2025). Sakralna arkhitektura Luhanshchyny za umov rosiiskoi ekspansii (2022 rik): utraty ta potentsial vidnovlennia. [Sacred architecture of Luhansk region in the conditions of russian military expansion (2022): losses and restoration potential]. *Fine Art and Culture Studies*, 2, 260–269, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-2-36>

SACRED ARCHITECTURE OF LUHANSK REGION IN THE CONDITIONS OF RUSSIAN MILITARY EXPANSION (2022): LOSSES AND RESTORATION POTENTIAL

The sacred architecture of Luhansk Oblast is a pearl of the region, an integral part of the national and world cultural heritage, an element of national security. **The work is aimed at** the examining the sacred architecture of Luhanshchyna in the conditions of a full-scale Russian military expansion in a historical and cultural dimensions. **The methodological basis of the article** includes the philosophy and history of culture, historical and cultural approaches. **The scientific novelty of the study** consists

of the fact that it reveals the current, little-investigated problem of the sacred architecture of the Luhansk region in the conditions of Russian military expansion, its losses and the restoration potential. **Conclusions.** It has been ascertained after the results of the study that the sacred architecture of Luhansk Oblast affects irreparable losses because of a full-scale Russian military expansion. Fifty-four church buildings suffered from enemy shelling during the spring-summer of 2022 have been detected in Luhansk Oblast. The largest number of losses is localized in the Siverskodonets district. Among the affected objects 19 are completely destroyed or severely damaged. Currently, 9 church buildings are architectural monuments of the local importance. At the same time, 2 temples, the Second St. Mytrofan Church in the city of Lysychansk and the St. Nicholas Church in the city of Popasna, have historical and architectural value, but are not on the government accounting as well as the preservation order is absent. These facts make the problem of identifying cultural heritage sites those have value and assigning them a protected status relevant in the all-Ukrainian dimension. Most of the damaged churches have the potential for restoration, but it depends primarily on the region de-occupation. Currently, monitoring the condition of the specified buildings and reporting information about these Russian crimes against the international community are considered as the fundamental tasks of the state. The problem has prospects for the further research after the materials from the other regions of Ukraine.

Key words: sacral architecture of Luhansk Oblast, Russian military expansion, temple, monument, damage, destruction, restoration.

Актуальність проблеми. Луганщина – край з давньою та багатою історією, яка сягає своїми витокami XVI–XVIII ст., і нерозривно пов’язана з православною вірою. Саме в цей час відбувалося залюднення регіону, його освоєння передусім українськими козаками та селянами, у межах колонізації «Дикого Поля». Землі Луганщини, у складі Слобідської України та Кальміуської паланки Війська Запорозького Низового, були невід’ємною складовою частиною Української козацької держави, що існувала впродовж середини XVII–XVIII ст.

Нинішній архітектурний образ краю почав формуватися в середині XVIII – на початку XIX ст., що засвідчує низка пам’яток архітектури та історії національного значення. Це насамперед славнозвісні комплекси споруд Деркульського (середина 60 рр. XVIII ст.) і Лимарівського (кінець 10 – початок 20 рр. XIX ст.) кінних заводів, а також кілька церков: Свято-Михайлівська с. Михайлівка, Свято-Михайлівська с. Старий Айдар (кінець XVIII ст.), Свято-Успенська с. Осинове (початок XIX ст.) тощо.

Віховим періодом в історії Луганщини були 70 рр. XIX – 10 рр. XX ст. – час швидких темпів індустріалізації, розвитку промисловості¹. Означені десятиліття характеризувалися сплеском будівництва, зокрема, і храмового. Згідно з виданням «Православні храми й монастирі Харківської губернії 1681–1917 рр.» харківського краєзнавця А. Парамонова, тільки на території Старобільського повіту Харківської губернії зве-

дено понад 40 православних храмових споруд, переважно мурованих².

Революційні події та громадянська війна 1917–1921 рр. негативно вплинули на розвиток регіону. У цей час постраждала значна кількість церков, зупинилося виробництво тощо. Після утвердження більшовицької влади на теренах краю та постанови СРСР на початку 20 рр. XX ст. почалося проведення системної антирелігійної та антицерковної політики. У результаті станом на 80 рр. XX ст. більшість храмів Луганщини закрито, розграбовано та пристосовано для господарських потреб або знищено. За роки радянської влади з’явилися міста, в історії яких не було храмів – Сіверськодонецьк. Саме в радянський час, 3 червня 1938 р., утворено Луганську (Ворошиловградську) область.

Наприкінці 80 рр. XX ст. в СРСР почалися процеси лібералізації. В релігійному житті означена тенденція набула вираження в зменшенні державного тиску на церкву. У цей час на території Луганського краю почали відкриватися та ремонтуватися храми, засновувалися релігійні общини, припиняється гоніння на духовенство, але поштовхом до стрімкого відродження та розвитку релігійно-церковного життя, яке позначено домінуванням православного віросповідання, був розпад СРСР та здобуття Україною незалежності.

Уже восени 1991 р. утворено Луганську єпархію Української православної церкви (у межах області), як самостійну церковно-адміністративну одиницю, яка станом на першу половину 2007 р., згідно з єпархіальною статистикою, налічувала понад 340 приходів, 4 монастирі,

¹ Кінець XIX – початок XX ст. – період активного індустріального поступу в Російській імперії. Означений процес був одним з ключових тенденцій розвитку всієї Західної Європи та Північної Америки рубежа XIX – XX ст.

² Протягом XIX – початку XX ст. території Луганщини входили до складу Старобільського повіту Харківської губернії, Бахмутського й Слоб’яносербського повітів Катеринославської губернії, Облесті Війська Донського тощо.

понад 450 священнослужителів та низку духовних навчальних закладів. За цей час відремонтовано більшість церков регіону, які були занедбані в радянський період. З'явилася велика кількість нових храмових споруд. Постали Христо-Різдвяний храм м.Сіверськодонецька (від 2007 р. кафедральний собор), Свято-Володимирський кафедральний собор м. Луганська та ін.

У 2007 р. засновано Сіверськодонецьку єпархію (шляхом розділення Луганської), а вже 2013 р. утворено Ровеньківську, що стала третьою на теренах Луганщини. Загалом станом на 2014 р. у Луганській області діяло понад 400 приходів, 5 монастирів, налічувалося, майже, 600 священнослужителів, й існувала широка мережа духовних навчальних закладів.

Водночас були поширені малочисельні общини Української православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП), Української автокефальної православної церкви (УАПЦ), Російської православної церкви за кордоном (РПЦЗ), Істинно-православної церкви (ІПЦ), а також римо-католицькі й греко-католицькі, і велика кількість протестантських спільнот тощо.

Розвиток Луганської області впродовж 90 рр. XX – початку 10 рр. XXI ст. характеризувався нерівномірністю та неоднорідністю. З одного боку, маємо помітні позитивні тенденції в релігійно-культурному, економічному житті краю, а, з іншого боку, – час, коли за діяльної підтримки Росії відбувалося поступове формування, поширення та наростання проросійських настроїв, сепаратизму серед усіх суспільних груп.

На межі 2013–2014 рр. унаслідок діяльності РФ спрямованої на підлив державного суверенітету та революційних процесів, в Україні порушено хиткий баланс політичних сил, що тримався до того часу. Дестабілізація внутрішньополітичної ситуації та фактична бездіяльність центральної влади зумовили, весною 2014 р., злочинну російську анексію Криму і хвилю сепаратистських виступів на територіях південно-східних областей. У подальшому вони переросли в активне військове протистояння на Луганщині й Донеччині між національними військами та незаконними збройними формуваннями (за підтримки ЗС РФ). Воно тривало протягом кінця весни 2014 – початку 2015 рр. У зв'язку з активними бойовими діями,

від російських обстрілів суттєвих пошкоджень зазнала цивільна інфраструктура Луганщини. Постраждала значна кількість сакральних споруд: Свято-Миколаївський храм м.Попасна, Свято-Троїцький с. Троїцьке Попаснянської громади та Свято-Покровський с. Трохізбенка Щастинської громади (XIX – початок XX ст.), а також Храм на честь ікони Божої Матері «Умиління» м. Луганськ, Свято-Іллінська церква м. Лисичанськ, Трохосвятительська м. Попасна (початок ХХІст.) (Кот, 2018, с. 31–37).

На початку 2015 р. глибока криза та активні бойові дії на Луганщині закінчилися «замороженою» військового конфлікту, установами лінії розмежування та відносною стабілізацією ситуації. Україна втратила фактичний контроль над Луганським районом з м. Луганськ, Алчевським, Довжанським та Ровеньківським, згідно з адміністративно-територіальним устроєм 2020 р.

Упродовж середини 2015 – початку 2022 рр. на підконтрольних Україні районах Луганщини (Сватівський, Старобільський, Сіверськодонецький та Щастинський) проводилася відбудова зруйнованого майже за рік війни, зокрема, і церков, спостерігалася пожвавлення й оновлення релігійно-культурного життя, політико-економічних процесів. Найбільшою релігійною організацією області була як і раніше УПЦ, хоча також діяли малочисельні общини УПЦ КП, УАПЦ, ПЦУ й римо-католицькі, греко-католицькі, протестантські спільноти тощо.

Новим адміністративним центром Луганщини стало м. Сіверськодонецьк – одне з найрозвинутіших міст України, центр Сіверськодонецько-Лисичансько-Рубіжанської агломерації («Троєград»). Водночас зберігалися кризові тенденції та проросійсько-сепаратистські настрої.

Луганська область від початку повномасштабної російської військової експансії опинилася в епіцентрі бойових дій. Упродовж весни-літа 2022 р. ворог майже повністю окупував територію регіону, завдавши суттєвих руйнувань найбільшим містам: Сіверськодонецьк, Лисичанськ, Рубіжне, Попасна. Особливо постраждала цивільна інфраструктура (Кузьменко, 2024, с. 37–38).

Згідно з повідомленням Міністерства культури та стратегічних комунікацій (МКСК) від 1 лютого 2025 р. на території Луганщини

отримали пошкодження або були зруйновані 32 пам'ятки, з-поміж яких храмові споруди. Але точну кількість та масштаб утрат наразі встановити неможливо, позаяк з літа 2022 р. регіон перебуває під російською окупацією («1333 пам'ятки культурної спадщини постраждали в Україні», 2025). Це грубе порушення міжнародного гуманітарного права: Женевських конвенцій «Про захист жертв війни» та Гаазької конвенції «Про захист культурних цінностей у разі збройного конфлікту», яке можна кваліфікувати як військовий злочин.

Сакральна архітектура Луганщини, її культурна спадщина загалом, – перлина краю, невід'ємна складова частина національного та світового культурного надбання, елемент національної безпеки. Тому вона потребує належного наукового осмислення крізь призму нинішньої російсько-української війни передусім у контексті фіксації, документування втрат, а також донесення відомостей про війну в Україні й російські злочини міжнародному співтовариству тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблема хоча й актуальна, але не знайшла належного висвітлення в науковій літературі.

Теоретичні основи, методологія розкриття поставленого питання частково сформульовані в роботах Є. Кузьменка, зокрема, у статті «Сакральні споруди Краматорщини в умовах російської агресії 2022–2024 років: втрати і шляхи відновлення» тощо (Кузьменко, 2024, с. 95–105; Кузьменко, 2024, с. 37–42).

Дотичними до теми дослідження, у контексті пам'яткознавства, руйнувань, охорони та збереження національної культурної спадщини впродовж ХХ – початку ХХІ ст., включно з періодом російсько-української війни 2014–2022 рр., є праці С. Кота (Кот, 2018), О. Титової (Титова, 2016, с. 25–32) та ін.

Проблематику нищення, охорони, збереження й відновлення культурного надбання України в часи повномасштабної російської військової експансії, але і в період 2014–2022 рр., на основі вітчизняного та світового досвіду, розглядали О. Рішняк (Рішняк, 2022, с. 159–173), С. Марченко (Марченко, 2022, с. 81–86), М. Новосад і С. Білоус (Новосад, Білоус, 2022, с. 62–76), В. Чернець і Р. Додонов (Чернець, Додонов, 2023, с. 47–61), В. Купрійчук

(Купрійчук, 2023, с. 36–41), Н. Мусієнко (Мусієнко, 2023, с. 40–52), а також О. Реєнт і Г. Денисенко (Реєнт, Денисенко, 2024, с. 44–65), І. Возний (Возний, 2025, с. 96–120) та ін.

Дослідники наголошують на тому, що культурна спадщина України – важлива складова частина національної безпеки, позаяк вона відіграє визначальну роль у формуванні національної свідомості й ідентичності. Науковці зазначають, що нині одні з найважливіших завдань держави у сфері культури – охорона, збереження та відновлення культурної спадщини, і водночас документування втрат та їхня репрезентація на вітчизняних і міжнародних політичних, культурних форумах.

Мета роботи полягає в розгляді сакральної архітектури Луганщини за умов повномасштабної російської військової експансії в історико-культурологічному вимірі. Її досягнення можливе за умови виявлення й опису сакральних споруд регіону, що зазнали руйнувань, визначення стану їх пошкодження та потенціалу відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. За період активних бойових дій, упродовж весни–літа 2022 р. на території Луганської області, згідно з нашими підрахунками, постраждали щонайменше 54 об'єкта сакральної архітектури краю. Абсолютна більшість культових споруд є християнськими – 53 будівлі, і лише 1 ісламською. Серед них переважають православні релігійні об'єкти – 45 будівель, але також маємо 8 споруд, які репрезентують традиції протестантської архітектури.

Територіально найбільша кількість окреслених утрат локалізується в Сіверськодонецькому районі – 49 об'єктів, у найбільших містах та довкола них: Сіверськодонецьк, Рубіжне, Лисичанськ та Попасна. Водночас маємо 3 постраждалих храми в Щастинському районі та по 1 в Алчевському і Сватівському.

Нині охоронний статус мають 9 з 54 постраждалих об'єктів сакральної архітектури. Вони включені до «Державного реєстру нерухомих пам'яток України» як пам'ятки місцевого значення. Натомість у двох храмових споруд, Другий Свято-Митрофанівський храм м. Лисичанська та Свято-Миколаївська церква м. Попасна, які мають історико-архітектурну цінність і датуються серединою ХІХ – початком ХХ ст. охоронний статус відсутній, вони не перебувають

на державному обліку. Це актуалізує проблему виявлення та взяття на облік об'єктів культурної спадщини в загальноукраїнському масштабі передусім церков. Решта пошкоджених сакральних будівель репрезентують традиції сучасного храмобудівництва, і не є пам'ятками.

У зв'язку з активними бойовими діями та окупацією регіону точну дату пошкодження багатьох культових споруд встановити неможливо. Тому висвітлення втрат відбуватиметься за кількісно-територіальним принципом. Інколи неможливо встановити характер та ступінь отриманих пошкоджень. У таких випадках констатуємо лише сам факт події.

Найбільшу кількість постраждалих об'єктів сакральної архітектури в Сіверськодонецькому районі зафіксовано в Сіверськодонецькій громаді.

Через неодноразові російські обстріли впродовж весни–літа 2022 р., численні пошкодження отримав Христо-Різдвяний кафедральний собор м. Сіверськодонецька 1994–2001 рр. (вул. Проспект Космонавтів, 23/Соборний Майдан, 1). У будівлі храму було вибито вікна, посічено уламками фасад, зруйновано частину стіни, суттєво пошкоджено купольну частину й покрівлю, а також внутрішні перекриття, інтер'єри (фрески) та церковне начиння (ікони). Станом на кінець 2022 р. проводився демонтаж пошкоджених конструкцій собору, а на кінець 2024 р., на фото, храм виглядав відремонтованим.

В означений час постраждала церква на честь ікони Божої Матері «Умиління-Розчуження», яка перебувала в пристосованому приміщенні колишнього клубу «Комсомолец» та вважається першим православним храмом міста, відкрито 1993 р. (вул. Енергетиків, 35).

Окрім цього зазнали руйнувань церква прп. Варлаама Хутинського 2008–2014 рр., вважається однією з наймолодших у м. Сіверськодонецьку (вул. Промислова, 2), та церква на честь ікони Божої Матері «Усіх скорботних радість» першої половини 10 рр. ХХІ ст. (вул. Єгорова, 2). Храм прп. Варлаама Хутинського репрезентує традиції сучасного дерев'яного храмобудівництва. У ньому вибито вікна, частину стіни, пошкоджено купольну частину та інтер'єри. Загалом пошкодження оцінюємо як середні. Водночас церква на честь ікони Божої Матері «Усіх скорботних радість» отримала важкі руй-

нування, зокрема, повністю знищено покрівлю та купольну частину, значно постраждали внутрішні перекриття, а також інтер'єри (фрески, іконостас) і церковне начиння (ікони), вибито вікна. Уціліли стіни та частина інтер'єрів, що дає можливості для потенційного відновлення. Відомості щодо заходів, які спрямовані на збереження або поновлення будівель наразі відсутні.

Унаслідок російських обстрілів знищено дві новочасні каплиці на в'їзді до м. Сіверськодонецька: на честь свт. Миколая Чудотворця (з боку м. Рубіжне) та прп. Серафима Саровського (з боку житлового комплексу Щедрищеве). Легкі пошкодження отримала сучасна каплиця на честь ап. Андрія Первозваного (Перелік споруд релігійних спільнот України..., 2023, с. 3–4, 9–11).

На території міста знищено сакральні споруди й інших релігійних спільнот: ісламський культурний центр «Бісмілля» ДУМУ «УММА» 10 рр. ХХІст. (вул. Проспект Гвардійський, 10А) та пристосоване приміщення Залу Царства Свідків Єгови (вул. Першотравнева, 28). Отже, згідно з нашими підрахунками в м. Сіверськодонецьку постраждали 9 новочасних сакральних об'єктів, з них 5 знищено або важко пошкоджено.

Суттєвих руйнувань зазнали храмові споруди, що розташовані в передмістях Сіверськодонецька, зокрема, Свято-Миколаївська церква с. Борівське 70–80 рр. ХІХ ст., авторства українського архітектора Ф. Данилова. Вона репрезентує неовізантійський стиль та є пам'яткою архітектури місцевого значення. У будівлі суттєво пошкоджено фасад, покрівлю, купольну частину, інтер'єри, вибито вікна, на стінах з'явилися тріщини.

Навесні–влітку 2022 р. постраждали храми на честь прав. Тавіфи Іоппійської с. Воронове, прав. Іоанна Кронштадтського с. Сиротине, Хрестовоздвиженський храм і церква На честь ікони Божої Матері «Прикликання Загиблих» с. Лісова Дача, Свято-Миколаївський храм-каплиця с. Воеводівка, а також Дім молитви ЄХБ с. Метьолкіне кінця ХХ – початку ХХІ ст. Тож, у передмістях Сіверськодонецька зазнали руйнувань 7 об'єктів сакральної архітектури, серед яких 1 репрезентує храмобудівництво кінця ХІХ ст., і є пам'яткою. Сукупно на теренах Сіверськодонецької громади постраждали

16 культових споруд, що є найбільшим показником у районі загалом, зокрема, 1 пам'ятка. П'ять з них знищено або важко пошкоджено.

Друга, за кількістю пошкоджених сакральних об'єктів, громада Сіверськодонецького району – Рубіжанська. На території м. Рубіжного впродовж весни–літа 2022 р. знищено або напівзруйновано пристосовані приміщення Свято-Георгіївського (вул. Визволителів, 47) та Свято-Матронинського (вул. Володимирська, 6) храмів, разом із церковними спорудами, що будувалися, а також каплиці на честь ікони Божої Матері «Живоносне джерело» (вул. Чехова, 9Б) та на честь мц. Тетяни (на території Рубіжанського політехнічного коледжу) (Перелік споруд релігійних спільнот України..., 2023, с. 4, 7, 10–11, 15, 17–18). Окрім цього знищено будівлю молитовного будинку церкви «Христос є відповідь» (вул. Володимирська, 5) та суттєво порушено споруду Залу Царства Свідків Єгови (вул. Визволителів, 5). Усі будівлі є новочасними.

Зазнали пошкоджень, які можна оцінити як середні, храми свт. Луки Кримського (вул. Богдана Хмельницького, 66Б) та прп. Серафима Саровського (вул. Чехова, 9А) початку ХХІ ст. У них серйозно пошкоджено купольні частини, покрівлю, внутрішні перекриття, інтер'єри та церковне начиння, зокрема, ікони. Натомість умовно легко постраждали сучасні церкви на честь Успіння Пресвятої Богородиці (вул. Володимирська, 42) та Почаївської ікони Божої Матері (вул. Чехова, 9А). У цих будівлях вибито вікна, посічено уламками фасади. Загалом на території м. Рубіжного нараховуємо 10 пошкоджених об'єктів сакральної архітектури, серед яких 6 знищено або важко пошкоджено.

Постраждали кілька храмових об'єктів у передмістях Рубіжного, зокрема, комплекс будівель Свято-Іллінського чоловічого монастиря с. Варварівка. Знищено братський корпус та господарські приміщення. Посічено уламками фасад, вибито вікна та пошкоджено інтер'єри Свято-Іллінського храму 60–70 рр. ХІХст. (?), що є пам'яткою архітектури місцевого значення.

Водночас у с. Михайлівка суттєвих руйнувань зазнала церква свт. Феодосія Чернігівського 1905 р., авторства українського архітектора В. Немкіна. Вона поєднує в собі риси неовізантійського й цегляного стилів та є пам'яткою

архітектури місцевого значення. У споруди вибито вікна, посічено уламками фасад, пошкоджено купольну частину, покрівлю, інтер'єри (фрески) тощо. Окрім цього напівзруйновано храм на честь архістратиґа Михаїла 10 рр. ХХІ ст. в с. Кудряшівка. Загалом у передмістях Рубіжного постраждало 3 культові споруди, серед яких 2 пам'ятки середини ХІХ – початку ХХ ст.

Отже, на території Рубіжанської громади виявлено 13 сакральних споруд, що зазнали руйнувань, зокрема, 2 пам'ятки. Зафіксовано повне або часткове знищення 7 храмових споруд, що є найбільшим показником у Сіверськодонецькому районі та Луганській області (Перелік споруд релігійних спільнот України..., 2023, с. 5–6, 8–9, 10, 15, 18; Кузьменко, 2024, с. 40).

Постраждала також сакральна архітектура низки інших громад Сіверськодонецького району: Лисичанської, Попаснянської, Гірської та ін.

Унаслідок неодноразових російських обстрілів упродовж весни–літа 2022р. важко пошкоджено Другий Свято-Митрофанівський храм м. Лисичанська 1846 р. (вул. Грушевського, 2). Уважається одним із найдавніших на території району, але, попри це немає охоронного статусу, не перебуває на державному обліку. Фактично, у будівлі збереглися лише стіни, які є її особливістю. Вони викладені з лисичанського тесаного піщанику. На території міста знищено храм вмц. Варвари, що перебував у пристосованому приміщенні (вул. В. Сосюри, 261).

Умовно легкі пошкодження отримали Свято-Тихвінська церква, каплиця на честь ікони Божої Матері «Неупиваема Чаша» (вул. Квартал 40 років Перемоги, 5А), а також Зал Царства Свідків Єгови (вул. 9Травня, 8Б) кінця ХХ – початку ХХІ ст. У будівлях посічено уламками фасади, інтер'єри, вибито вікна.

Окрім цього постраждали кілька новочасних храмів довкола м. Лисичанська, зокрема, на честь ікони Божої Матері «Неопалима Купина» в с. Білогорівка. У пристосованому приміщенні церкви, через пряме влучання снаряда, вибито частину стіни, пошкоджено покрівлю, внутрішні перекриття, церковне начиння. Певні руйнування отримав храм свв. Бориса та Гліба м. Новодружеська. Загалом у Лисичанській громаді постраждали 7 сакральних об'єктів, з яких 2 зруйновано. Один із них має історико-архі-

тектурну цінність як церковна споруда середини XIX ст., і потребує присвоєння охоронного статусу.

На території м. Попасна та в довколишніх селах виявлено пошкодження кількох церковних будівель. У місті зруйновано Свято-Миколаївський храм 1907–1909 рр., який свої перші пошкодження отримав у 2014–2015 рр. (вул.Першторавнева, 41 (43)). Від споруди, яка має значну культурну цінність, позаяк є однією з найстаріших храмових будівель Попаснянської громади, хоча й немає охоронного статусу, збереглися лише стіни. Подібна доля спіткала Трьохсвятительську церкву 2012–2018 рр. (вул. Спортивна, 11Б), а також будівлю Залу Царства Свідків Єгови (вул. Красних Партизан, 37) (Перелік споруд релігійних спільнот України..., 2023, с. 2–3, 6, 8–10, 18).

Разом із цим постраждали Свято-Миколаївський храм с. Миколаївка кінця XIX – початку XX ст., згідно з іншими даними кінця XVIII ст., та Свято-Георгіївський с. Комишуваха 1855 р. Обидві церкви є пам'ятками архітектури місцевого значення. Певні пошкодження отримав храм свт. Іоасафа с. Врубівка. Загалом на території Попаснянської громади фіксуємо пошкодження 6 об'єктів сакральної архітектури, з яких 2 є пам'ятками, а 1 має історико-архітектурну цінність, але немає охоронного статусу, потребує взяття на державний облік. Три храмові будівлі зруйновано або важко пошкоджено.

У Гірській громаді постраждали 4 культові споруди передусім Свято-Успенський храм кінця XVIII ст. м. Гірське, що є пам'яткою архітектури місцевого значення, а також Свято-Воскресенський м. Золоте, Свято-Петропавлівський с. Нижнє і Свято-Введенський с. Новотошківське.

Водночас у м. Кремінна отримали пошкодження, що оцінюємо як середні, дві новочасні храмові споруди – пристосована будівля Свято-Покровської церкви та Зал Царства Свідків Єгови. Разом із цим на території с. Стара Краснянка Кремінської громади пошкоджено Свято-Серафимівську церкву.

Отже, на території Сіверськодонецького району виявлено 49 об'єктів сакральної архітектури, які постраждали від російських обстрілів. Найбільше пошкоджених храмів знаходимо в Сіверськодонецькій, Рубіжанській та Лисичанській громадах. Фіксуємо

повне або часткове руйнування 17 церковних будівель, хоча реальна кількість може бути більшою, позаяк точні відомості щодо характеру руйнувань багатьох культових споруд відсутні. Серед постраждалих храмів 6 – пам'ятки архітектури місцевого значення кінця XVIII – початку XX ст., а 2, Другий Свято-Митрофанівський м. Лисичанська та Свято-Миколаївський м. Попасна, мають історико-архітектурну цінність як будівлі середини XIX – початку XX ст., але не перебувають на державному обліку, охоронний статус відсутній (Перелік споруд релігійних спільнот України..., 2023, с. 5, 9–12, 18).

Наявні руйнування сакральної архітектури і в інших районах Луганщини: Щастинському, Сватівському й Алчевському. У перші дні російського вторгнення в м. Щастя важко постраждала Свято-Катериненська церква кінця XIX – початку XX ст. Поруйновано покрівлю, купольну частину, уламками посічено фасад, інтер'єри, вибито вікна. У цей самий час умовно легкі пошкодження отримав Свято-Покровський храм с. Трьохізбенка 1895–1907 рр., за проектом архітектора В. Немкіна. Споруди виконані в неовізантійському та цегляному стилях, і є пам'ятками архітектури місцевого значення. Постраждала також будівля Залу Царства Свідків Єгови в с. Станиця-Луганська Станично-Луганської громади.

Наприкінці лютого 2022 р. в с. Троїцьке Сватівського району пошкоджено Свято-Троїцьку церкву 1820 р., яка є пам'яткою архітектури місцевого значення. У будівлі вибито вікна, посічено уламками фасад, церковне начиння тощо.

Окрім цього навесні 2022 р., у м. Ірміно Кадіївської громади Алчевського району важко постраждала новочасна Свято-Духівська церква, зокрема, вибито частину стіни, суттєво пошкоджено інтер'єри (фрески), церковне начиння.

Загалом у Щастинському, Сватівському й Алчевському районах фіксуємо 5 пошкоджених об'єктів сакральної архітектури, з них 2 отримали важкі руйнування. Серед цих 5 споруд 3 є пам'ятками (Перелік споруд релігійних спільнот України..., 2023, с. 2, 6–7, 20).

Більшість постраждалих храмових будівель мають потенціал для відновлення. Але означене питання цілком залежить від проблеми

деокупації регіону, характеру, перебігу боїв, а також дій окупантів стосовно розглянутих церков. Водночас у потенційний постокупаційний період видаються найголовнішими фаховий підхід до реставрації, особливо це стосується пам'яток, та належне фінансування відновлення. Наразі ключові завдання держави щодо означених об'єктів – моніторинг їхнього стану й донесення до міжнародного співтовариства на політичних, культурних та наукових форумах відомостей про ці російські злочини супроти національної культурної спадщини, з метою притягнення до відповідальності й отримання компенсації.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, сакральна архітектура Луганщини, яка є невід'ємною складовою частиною національного та світового культурного надбання, елементом національної безпеки, зазнала непоправних утрат унаслідок повномасштабної російської військової експансії.

На теренах Луганщини, у Сіверськодонецькому, Щастинському, Сватівському та Алчевському районах, виявлено 54 храмові споруди, що постраждали від ворожих обстрілів упродовж весни–літа 2022 р. Найбільша кількість утрат локалізується в Сіверськодонецькому районі, Сіверськодонецькій, Рубіжанській

та Лисичанській громадах. Серед постраждалих об'єктів 19 повністю знищено або важко пошкоджено.

Разом із цим 9 церковних будівель – пам'ятки архітектури місцевого значення, які репрезентують храмобудівництво кінця XVIII – початку XX ст. Окремі з означених храмів кінця XIX – початку XX ст., спроектували відомі українські архітектори – Ф. Данилов та В. Нємкін. Водночас 2 храми, Другий Свято-Митрофанівський м. Лисичанська та Свято-Миколаївський м. Попасна, мають історико-архітектурну цінність як споруди середини XIX – початку XX ст., але не перебувають на державному обліку, охоронний статус відсутній. Це актуалізує в загальноукраїнському вимірі проблему виявлення об'єктів культурної спадщини, які мають цінність, та присвоєння їм охоронного статусу.

Серед постраждалих церков більшість мають потенціал для відновлення, але воно залежить насамперед від деокупації регіону. Нині основоположним завданням держави щодо цих будівель є моніторинг їхнього стану, а також донесення відомостей про ці російські злочини міжнародному співтовариству.

Проблема має перспективи подальших досліджень за матеріалами інших областей України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. 1333 пам'ятки культурної спадщини та 2185 об'єктів культурної інфраструктури постраждали в Україні через російську агресію станом на кінець січня 2025 року. *МКСК* : веб-сайт. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/1333-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2185-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu-stanom-na-kinecz-sichnya-2025-roku/> (дата звернення: 06.04.2025).
2. Возний І. Захист культурної спадщини України в контексті російсько-української війни. *Український історичний журнал*. 2025. № 1. С. 96–120. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.096>
3. Кот С.І. Про стан збереження культурної спадщини України. Київ, 2018. 42 с.
4. Кузьменко Є.О. Об'єкти історико-архітектурної та монументальної спадщини м. Рубіжне в умовах російської військової експансії (2022 р.): утрати і шляхи відновлення. *Луганищина: краєзнавчі розвідки* : матеріали VI Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Лубни, 19 квітня 2024 р. Лубни, 2024. С. 37–42.
5. Кузьменко Є.О. Сакральні споруди Краматорщини в умовах російської агресії 2022–2024 років: втрати і шляхи відновлення. *Народна творчість та етнологія*. 2024. № 2. С. 95–105. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2024.02.095>
6. Купрійчук В. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини в умовах воєнного стану 2022–2023 рр. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2023. № 45. С. 36–41. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.635>
7. Марченко С. Проблема збереження та популяризації культурної спадщини в сучасній Україні: безпековий аспект. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. № 4. С. 81–86. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.13>
8. Мусієнко Н. Культурна спадщина України в контексті російсько-української війни. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2023. № 19 (2). С. 40–52. DOI: [https://doi.org/10.31500/1992-5514.19\(2\).2023.294622](https://doi.org/10.31500/1992-5514.19(2).2023.294622)
9. Новосад М., Білоус С., Терешкун О. Руйнування культурної спадщини України в умовах війни як проблема: філософсько-культурологічний аспект. *Освітній дискурс*. 2022. № 1–3. С. 62–76. DOI: [10.33930/ed.2019.5007.39\(1-3\)-5](https://doi.org/10.33930/ed.2019.5007.39(1-3)-5)

10. Перелік споруд релігійних спільнот України, що зазнали руйнувань внаслідок повномасштабного вторгнення росії (24.02.2022 – 26.01.2023). Київ, 2023. 22 с.

11. Реєнт О., Денисенко Г. Культурна спадщина України в умовах російсько-української війни: виклики та наслідки збройної агресії. *Український історичний журнал*. 2024. № 6. С. 44–65. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.06.044>

12. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини XX – початку XXI ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. № 1. С. 159–173. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.159>

13. Титова О.М. Культурна спадщина Криму та Донбасу за сучасних умов: загрози, втрати, перспективи збереження. *Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації* : матеріали Круглого столу «Історико-культурний та науковий потенціал Півдня та Сходу України в умовах окупації та воєнних дій: загрози, втрати, перспективи збереження та відновлення», м. Київ, 12 листопада 2015 р. Київ, 2016. С. 25–32.

14. Чернець В., Додонов Р. Захист культурної спадщини в умовах повномасштабної російсько-української війни. *Вісник Науково-дослідного інституту українознавства*. 2023. № 1. С. 47–61.

REFERENCES:

1. Anon. (2025). 1333 pam'yatky' kul'turnoyi spadshhy'ny' ta 2185 ob'yektiv kul'turnoyi infrastruktury' postrazhdaly' v Ukraini cherez rosijs'ku agresiyu stanom na kinecz' sichnya 2025 roku [1,333 cultural heritage sites and 2,185 cultural infrastructure facilities were created in Ukraine due to Russian aggression as of the end of January 2025]. MCSC. Retrieved from <https://mcsc.gov.ua/news/1333-pamyatky-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2185-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu-standom-na-kinecz-sichnya-2025-roku/> [in Ukrainian].

2. Vozny'j, I. (2025). Zaxy'st kul'turnoyi spadshhy'ny' Ukrainy' v konteksti rosijs'koukrayins'koyi vijny' [Protection of Cultural Heritage of Ukraine in the Context of the Russo-Ukrainian War]. *Ukrayins'ky'j istory'chny'j zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, (1), 96–120. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2025.01.096> [in Ukrainian].

3. Kot, S.I. (2018). *Pro stan zberezhenia kulturnoi spadshchyny Ukrainy* [On the state of preservation of the cultural heritage of Ukraine]. Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

4. Kuzmenko, Ye.O. (2024). Obiekty istoryko-arkhitekturnoi ta monumentalnoi spadshchyny m. Rubizhne v umovakh rosiiskoi viiskovoi ekspansii (2022 r.): utraty i shliakhy vidnovlennia [Objects of historical-architectural and monumental heritage of the city of Rubizhne in the conditions of Russian military expansion (2022): losses and ways of restoration.]. *Luhanshchyna: kraieznavchi rozvidky: materialy VI Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. – Luhansk region: regional development: materials of the VI All-Ukrainian scientific-practical conference (pp. 37–42)*. Lubny [in Ukrainian].

5. Kuzmenko, Ye.O. (2024). Sakralni sporudy Kramatorshchyny v umovakh rosiiskoi ahresii 2022–2024 rokiv: vtraty i shliakhy vidnovlennia [Sacred Buildings of Kramatorshchyna in the Conditions of Russian Aggression of 2022–2024: Losses and Ways of Recovery]. *Narodna tvorchist ta etnolohiia – Folk Art and Ethnology*, 2, 95–105. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2024.02.095> [in Ukrainian].

6. Kupriichuk, V. (2023). Derzhavne upravlinnia u sferi okhorony kulturnoi spadshchyny v umovakh voiennoho stanu 2022–2023 rr. [State administration in the field of protection of cultural heritage under the conditions of marital state 2022-2023]. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku – Ukrainian culture: the past, modern ways of development*, 45, 36–41. DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi45.635> [in Ukrainian].

7. Marchenko, S. (2022). Problema zberezhenia ta populiaryzatsii kulturnoi spadshchyny v suchasni Ukraini: bezpekovi aspekt [The problem of cultural heritage preservation and promotion in modern Ukraine: security aspect]. *Knowledge, Education, Law, Management*, 4, 81–86. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.4.13> [in Ukrainian].

8. Musiienko, N. (2023). Kulturna spadshchyna Ukrainy v konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny [Cultural heritage of Ukraine in the context of Russo-Ukrainian war]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy – Artistic Culture. Topical issues*, 19 (2), 40–52. DOI: [https://doi.org/10.31500/1992-5514.19\(2\).2023.294622](https://doi.org/10.31500/1992-5514.19(2).2023.294622) [in Ukrainian].

9. Novosad M., & Bilous S. (2022). Ruinuvannia kulturnoi spadshchyny Ukrainy v umovakh viiny yak problema: filosofsko-kulturolohichni aspekt [The destruction of Ukraine's cultural heritage at war as a problem: a philosophical and cultural perspective]. *Osvitnii diskurs – Educational discourse*, 1–3, 62–76. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.39(1-3)-5 [in Ukrainian].

10. Anon. (2023). *Perelik sporud relihiinykh spilnot Ukrainy, shcho zaznaly ruinuvan vnaslidok povnomasshtabnoho vtorhnennia rosi (24.02.2022 – 26.01.2023)* [List of buildings of religious communities in Ukraine that were destroyed as a result of the full-scale Russian invasion (24.02.2022 – 26.01.2023)]. Kyiv [in Ukrainian].

11. Reient, O., & Denysenko, H. (2024). Kulturna spadshchyna Ukrainy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: vyklyky ta naslidky zbroinoi ahresii [Cultural heritage of Ukraine in the conditions of the Russo-Ukrainian war: causes and consequences of armed aggression]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 6, 44–65. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2024.06.044> [in Ukrainian].

12. Rishniak, O. (2022). Kulturna spadshchyna u voiennomu konflikti: mizhnarodnyi dosvid druhoi polovyny XX – pochatku XXI st. ta ukrainska diisnist [Cultural heritage in a military conflict: international experience of the second half of the twentieth – the beginning of the twenty-first centuries and the Ukrainian present time]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 4, 159–173. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.04.159> [in Ukrainian].
13. Tytova, O.M. (2016). Kulturna spadshchyna Krymu ta Donbasu za suchasnykh umov: zahrozy, vtraty, perspektyvy zberezhenia [Cultural heritage of Crimea and Donbas in modern conditions: threats, losses, prospects for preservation]. *Kulturni tsinnosti Krymu i Donbasu v umovakh viiny ta okupatsii : materialy Kruhloho stolu «Istoryko-kulturnyi ta naukovyi potentsial Pivdnia ta Skhodu Ukrainy v umovakh okupatsii ta voennykh dii: zahrozy, vtraty, perspektyvy zberezhenia ta vidnovlennia»* (pp. 25–32). Kyiv [in Ukrainian].
14. Chernets, V., & Dodonov, R. Zakhyst kulturnoi spadshchyny v umovakh povnomasshtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Preservation of cultural heritage in the context of the full-scale Russian-Ukrainian war]. *Visnyk Naukovo-doslidnoho instytutu ukrainoznavstva – Visnyk Scientific and Research Institute of Ukrainian Studies*, 1, 47–61 [in Ukrainian].